

УДК 342.5, 342.5
УКПП
№ державної реєстрації 0112U100474
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет (СумДУ)
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
тел. (0542) 334108, факс (0542) 334049

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи
д-р фіз.-мат. наук, професор
_____ А.М. Черноус

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

Розробка методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії
легалізації злочинних доходів

**ВИВЧЕННЯ ПЕРЕДУМОВ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ
ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА
БОРОТЬБИ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ
(проміжний)**

Керівник НДР
д-р юрид. наук, доцент

О.М. Рєзнік

2021

Рукопис закінчено 22 грудня 2021 р.

Результати роботи розглянуті науковою радою СумДУ, протокол від 25.11.2021 року № 5

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР – доц. кафедри АГПФЕБ ННІ права, д-р. юрид. наук	<hr/> 23.12.2021	О.М.Резнік (розділ 1, висновки)
Відповідальний виконавець викладач кафедри АГПФЕБ ННІ права, доктор філософії	<hr/> 23.12.2021	Н.С.Горобець (розділ 1)
Виконавці: Ст.викладач кафедри КПДС ННІ права, к.ю.н.	<hr/> 23.12.2021	М.С. Уткіна (розділ 3)
Ст. викладач кафедри ППСТ ІФСК, канд. політ. наук	<hr/> 23.12.2021	М.С. Назаров (розділ 1)
Аспірант кафедри АГПФЕБ ННІ права	<hr/> 23.12.2021	А.В. Стеблянко (розділ 3)
	<hr/> 23.12.2021	М.О. Думчиков (розділ 3)
Старший викладач кафедри КПДС ННІ права, виконавець за цив.- правовим договором	<hr/> 23.12.2021	О.С. Бондаренко (розділ 2, вступ)
Студент ННІ права, виконавець за цив.-правовим договором	<hr/> 23.12.2021	Н.М. Щербак (розділ 1)
Студент ННІ права, виконавець за цив.-правовим договором	<hr/> 23.12.2021	О.В. Кучмістенко (розділ 2)
Студент ННІ права, виконавець за цив.-правовим договором	<hr/> 23.12.2021	В.В. Кузьменко (розділ 1)
Викладач-стажист кафедри КПДС ННІ права, виконавець за цив.- правовим договором	<hr/> 23.12.2021	Д.В. Малетов (розділ 2)
Студент ННІ права, виконавець за цив.-правовим договором	<hr/> 23.12.2021	А.А. Мотузна (розділ 3)

Аспірант кафедри АГПФЕБ ННІ
права, виконавець за цив.-правовим
договором

23.12.2021

Є.О. Полянська
(розділ 2)

Аспірант кафедри КПДС ННІ права,
виконавець за цив.-правовим
договором

23.12.2021

М.О. Красилюк
(розділ 1)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 44 с., 41 джерело.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, ОДЕРЖАННИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, СУБ'ЄКТИ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ, ФІНАНСОВА СИСТЕМА, ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів.

Мета роботи полягає в розробці методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів, яка забезпечуватиме, фінансову та економічну безпеку держави.

Методи дослідження. Для досягнення мети застосовано загальні та спеціальні методи наукового пізнання: логіко-семантичний метод дозволив з'ясувати зміст загальнотеоретичну сутність способів та методів взаємодії правоохоронних органів з метою протидії легалізації злочинних доходів; порівняльно-правовий метод – узагальнити зарубіжний досвід взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії та боротьби із легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом; формально-догматичний метод – окреслити основні недоліки у системі взаємодії уповноважених суб'єктів у сфері протидії легалізації злочинних доходів; формально-логічний метод – сформулювати об'єктивні висновки щодо можливості розробки ефективної методики взаємодії правоохоронних органів між собою, з фінансовими установами, іншими юридичними особами у сфері протидії та боротьби із легалізацією злочинних доходів. Центром соціальних досліджень СумДУ застосовувався також соціологічний метод для проведення соціологічного опитування серед експертів.

Практичне значення подано проєкт на конкурс НФД присвячений розробці методики взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу щодо протидії

легалізації злочинних доходів. Одержанні в роботі результати можуть бути впроваджені в подальших прикладних розробках, а саме в якості пропозицій до змін в нормативно-правові акти, які регулюють питання взаємодії правоохоронних органів між собою у сфері протидії легалізації злочинних доходів (Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та меморандумів про співпрацю). Одержані результати частково впроваджені у навчальний процес підготовки бакалаврів, зокрема під час викладання дисципліни «Кримінальна юстиція».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
1 МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ МІЖ СОБОЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ.....	9
2 МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ.....	17
3 НЕДОЛІКИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ МІЖ СОБОЮ, З ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ, ІНШИМИ ЮРИДИЧНИМИ ОСОБАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ТА ПОШУК НАПРЯМКІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	Ошибка! Закладка не определена.
ВИСНОВКИ.....	37
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	40

ВСТУП

Глобалізація світової економіки та стрімкий розвиток фінансових технологій не лише створюють позитивні зміни в сучасному суспільстві, а й породжують низку проблем, зокрема проблему відмивання грошей. Проблема легалізації злочинних грошей створює серйозну загрозу фінансово-економічній безпеці держави та її стабільності, а водночас впливає на рівень соціально-економічного розвитку країни. Крім того, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, з кожним роком стає все більш глобальною, оскільки все більше так званих систем відмивання грошей мають транснаціональний характер і пов'язані з організованою злочинністю. Точна інформація про обсяги відмиваних доходів у світі відсутня, що свідчить про високу латентність цього явища. При цьому, за оцінками провідних експертів, відмиваний дохід становить від двох до п'яти відсотків світового ВВП щорічно, що фактично відповідає сумі від 1,6 до 4 мільярдів доларів США.

Неминучі процеси економічного занепаду в умовах пандемії COVID-19, зовнішня агресія на Сході України, гостра політична криза та тривале існування тіньового ринку капіталу – усі ці фактори так чи інакше ускладнюють боротьбу з цим надзвичайно негативним явищем грошей, подальше відмивання грошей в Україні ніколи не потребує чітких, скоординованих та раціональних дій влади у сфері національної безпеки.

Боротьба з виявленням та попередженням випадків відмивання грошей є прямим обов'язком правоохоронних органів. При цьому важливу роль у запобіганні та розкритті відмивання грошей відіграють фінансові установи, які юридично входять до системи органів протидії відмиванню грошей, а отже, зобов'язані передавати відповідні дані правоохоронним органам під час збору коштів, операції, структури. Проте однією з головних проблем у боротьбі з відмиванням грошей в Україні сьогодні є відсутність налагодженої системи

міжвідомчої взаємодії між правоохоронними органами та фінансовими установами, що є прямим наслідком недосконалості чинного законодавства.

Мета роботи полягає в розробці методики взаємодії правоохоронних органів України щодо протидії легалізації злочинних доходів, яка забезпечуватиме, фінансову та економічну безпеку держави на основі аналізу теоретико-методологічних підходів, нормативних актів та результатів соціологічних досліджень.

Практичне значення: подано проєкт на конкурс НФД присвячений розробці методики взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу щодо протидії легалізації злочинних доходів. Одержанні в роботі результати можуть бути впроваджені в подальших прикладних розробках, а саме в якості пропозицій до змін в нормативно-правові акти, які регулюють питання взаємодії правоохоронних органів між собою у сфері протидії легалізації злочинних доходів (Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» та меморандумів про співпрацю). Одержані результати частково впроваджені у навчальний процес підготовки бакалаврів, зокрема під час викладання дисципліни «Кримінальна юстиція».

1 МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ МІЖ СОБОЮ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Однією з основних перешкод для підтримки ефективної міжнародної фінансової системи є відмивання грошей. Цю тезу підтверджують дані опитування, проведеного Центром соціальних досліджень Сумського державного університету у період липень-серпень 2021 р. серед експертів з числа представників правоохоронних / судових органів; представників фінансових установ та представників громадського сектору / науковців. Зокрема, експерти високо оцінюють вплив злочинних доходів на фінансово-економічну стабільність держави. Так, на запитання «Оцініть рівень впливу легалізації злочинних доходів на фінансово-економічну стабільність держави» третина респондентів (29,7%) визначають таку загрозу максимально високою і ще 21,8% опитаних зазначають, що злочинні доходи посередньо впливають на фінансово-економічну стабільність держави. Не змогли відповісти на запитання 21,8% (Рис. 1).

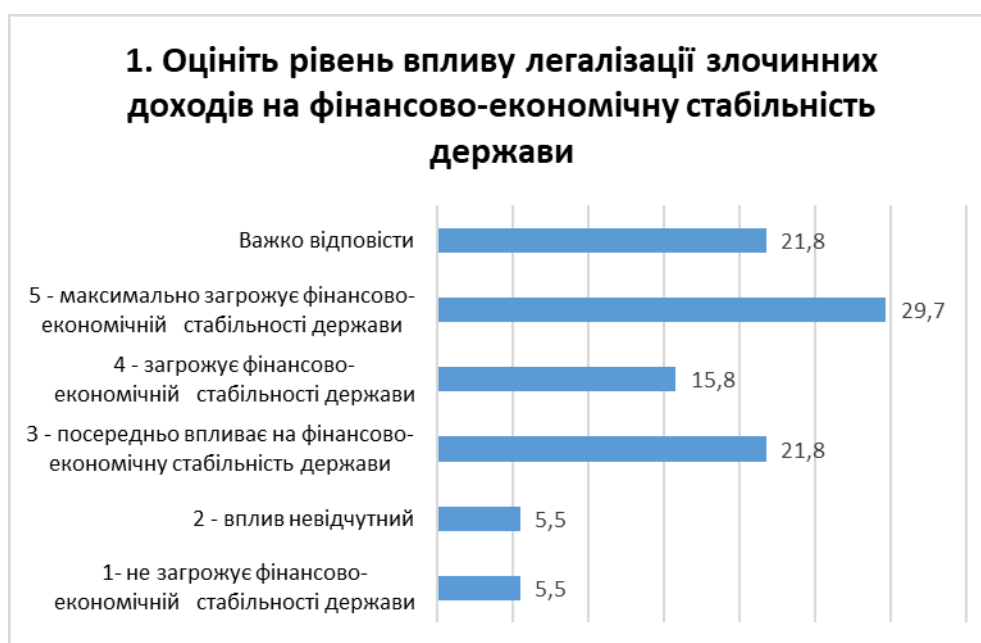


Рисунок 1 – Рівень впливу легалізації злочинних доходів на фінансово-економічну стабільність держави

Відмивання злочинних доходів є глобальним явищем, яке часто включає складну кількість трансакцій і численні фінансові установи в багатьох іноземних юрисдикціях [1, с. 122]. Успішне відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, захищає та дає можливість злочинним починанням [2, с. 76].

Наразі боротьба з відмиванням грошей у більшості країн розглядається як пріоритет у боротьбі з організованою злочинністю. Крім того, відмивання грошей також надзвичайно важко розслідувати та відстежувати. Останнє завдання покладено на правоохоронні органи. Хочемо наголосити, що інституційна структура правоохоронної системи перебуває в постійному формуванні, на тлі якого створюються інституції, що служать запобіганню легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом [3, с. 62]. Правоохоронними органами, уповноваженими реалізовувати протидію легалізації злочинних доходів є: 1) органи Національної поліції, що здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування;

2) Національне антикорупційне бюро України, що уповноважене розслідувати випадки вчинення кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого, передбачена ст. 209 Кримінального кодексу України (стосовно працівників юридичних осіб публічного права);

3) Спеціалізована антикорупційна прокуратура та органи прокуратури, на які покладено завдання зі здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування кримінальних правопорушень; 4) Державне бюро розслідувань, яке здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень, що вчинені вищими посадовими особами; службовими особами Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [4].

Згідно даних вказаного вище соціологічного дослідження в цілому респонденти посередньо оцінюють ефективність діяльності правоохоронних

органів у сфері протидії та боротьби з легалізацією злочинних доходів за останні 5 років. 27,3% опитаних таку діяльність оцінюють на «3»; 19,4% - на «1», а 18,8% - на «2». Лише 4,8% вважає діяльність правоохоронних органів у сфері протидії та боротьби з легалізацією злочинних доходів максимально ефективною (Рисунок 2).



Рисунок 2 – Ефективність діяльності правоохоронних органів у сфері протидії та боротьби з легалізацією злочинних доходів

Поza тим, показовою є позиція респондентів стосовно компетенції правоохоронних органів у сфері протидії легалізації злочинних доходів, адже кожен другий/друга з опитаних (49,1%) вважають, що всі правоохоронні органи в межах своєї компетенції мають бути уповноважені здійснювати протидію та боротьбу із легалізацією злочинних доходів. Це може свідчити, що питання протидії та боротьби із легалізацією злочинних доходів має здійснюватися комплексно. Поряд з цим третина опитаних (30,9%) відносять цю функцію до Національного антикорупційного бюро України, а 24,2% - до Бюро економічної безпеки (Рисунок 3). Опитані могли обрати декілька варіантів відповіді, тому загальна сума відповідей перевищує 100%.



Рисунок 3 – Органи, уповноваженні протидіяти легалізації злочинних доходів

52,3% представників правоохоронних / судових органів вважають, що всі правоохоронні органи в межах своєї компетенції мають бути уповноважені здійснювати протидію та боротьбу із легалізацією злочинних доходів; тоді як 45,5% серед представників фінансових установ цю функцію відносять до Національного антикорупційного бюро України (Таблиця 1).

Таблиця 1 – Які правоохоронні органи мають бути уповноважені здійснювати протидію та боротьбу із легалізацією злочинних доходів?

	Правоохоронний / судовий орган	Фінансова установа	Громадський сектор, науковці
Всі правоохоронні органи в межах своєї компетенції	52,3	36,4	30
Бюро економічної безпеки	26,2	13,6	10
Національна поліція України	11,5	27,3	20
Національне антикорупційне бюро України	28,5	45,5	20
Важко відповісти	13,8	13,6	40
Інше	1,5	0	10

У своїй роботі правоохоронні органи взаємодіють з державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими органами, підприємствами, установами та організаціями, банками та іншими фінансовими установами. Категорія «взаємодія» використовується в найрізноманітніших наукових галузях знання, зокрема в праві. Ця категорія найбільш широко досліджується вченими в галузі кримінології, кримінального процесу, кримінології та оперативно-розшукової діяльності [5, с. 82]. Тому Г. Матусовський розглядає взаємодію як узгоджену діяльність правоохоронних, контролюючих та інших державних органів, спрямовану на досягнення спільної мети з мінімальними зусиллями, ресурсами та часом [6, с. 226]. Натомість С. Тищенко взаємодію у кримінальному провадженні розуміє як дії учасників кримінального провадження, які, реалізуючи свої повноваження, сприяють реалізації загальних цілей кримінального провадження. Тип взаємодії може змінюватися в залежності від того, керуються безпосередні учасники спільними чи різними інтересами. Ключовим є досягнення мети системи, в якій ці суб'єкти взаємодіють [7, с. 105].

У ч. 2 ст. 19 Конституції України зазначено, що органи державної влади та місцевого самоврядування мають діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Тому кожен метод взаємодії повинен мати правове підґрунтя для можливості його використання [8, с. 462].

Великий перелік правоохоронних органів, уповноважених протидіяти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, вимагає пошуку конкретних шляхів і методів спільної роботи для вироблення спільної стратегії боротьби та вибору найбільш оптимальної. Системний аналіз регуляторних джерел дає змогу виявити різні форми взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

По-перше, обмін інформацією. Порядок обміну інформацією, у тому числі оперативною, та здійснення спільної діяльності між правоохоронними органами, наділеними повноваженнями щодо протидії легалізації доходів,

одержаних злочинним шляхом, визначається спільними розпорядженнями компетентних органів та/або органів, що регулюють їх діяльність у розумному та законному порядку. Для безпосереднього виявлення фактів легалізації (відмивання) коштів злочинного походження, оперативних навичок різних правоохоронних органів, методів економічного аналізу, даних автоматизованих інформаційно-пошукових систем, оперативного забезпечення окремих галузей національної економіки тощо. Використання цієї інструкції дає можливість встановити факт вчинення предикатного правопорушення (джерела доходів кримінального походження) шляхом викриття легалізації (відмивання) коштів злочинного походження. Визначити обставини предикатного злочину часто не вдається, тобто формально всі наявні ознаки свідчать про легалізацію (відмивання) коштів злочинного походження, але неможливо встановити обставини злочинного одержання таких доходів [9, с. 288]. Тому обмін інформацією надзвичайно важливий. Порядок доступу здійснюється на підставі відповідних міжвідомчих угод (контрактів), спільних наказів (розпоряджень) та протоколів щодо них або в порядку електронного обміну інформацією, якщо інше не встановлено законом [10].

По-друге, спільний аналіз динаміки злочинної діяльності, що передбачає їх подальші тенденції. Обсяг кримінальних правопорушень у фінансовій системі постійно знаходиться на високому рівні. Одним із найпоширеніших і небезпечних злочинів, за вчинення яких передбачено відповідальність глави VII Кримінального кодексу України, є легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Цей злочин характеризується високою суспільною небезпекою, оскільки є своєрідною стадією злочинної діяльності і часто пов'язаний з корупцією, сприяє її створенню, фінансуванню та увічненню; може впливати на відносини власності; фінансово-кредитну систему, правосуддя [11, с. 134]. Спільне вивчення динаміки основних елементів злочинності «білих комірців» дає змогу оцінити основні зміни. Такі дослідження є важливими для висновків щодо найбільш швидкозростаючих напрямів, методів та конкретних прикладів кримінально-незаконної діяльності,

виявлення небезпечних тенденцій у «білих комірцях» та прогнозування можливих майбутніх спалахів відмивання грошей [12, с. 56].

По-третє, робота слідчих та агентів на початку кримінального провадження традиційно розглядається як важлива форма співпраці у розслідуванні легалізації (відмивання) коштів злочинного походження. Вона складається із спільної діяльності зі збору інформації про можливі кримінальні правопорушення та спільного аналізу наявних матеріалів. Загалом, встановлюючи загальні принципи та створюючи окремі методи розслідування службових злочинів, науковці підкреслили роль цього способу непроцесуальної взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів як особливо важливу [8, с. 462]. Адже, саме вона дозволяє уникнути затягування досудового розслідування та сприяє оперативному розслідуванню та розшуку винних.

По-четверте, розглянути та вдосконалити практичну діяльність з виявлення, розслідування та запобігання злочинній діяльності. Діяльність того чи іншого правоохоронного органу забезпечує певні процесуальні, тактико-методичні функціональні характеристики. Деякі з цих елементів можуть бути більш ефективними. Таким чином, спільні координаційні зустрічі дають змогу обмінюватися досвідом про успіхи та досвідом з певними недоліками, щоб не допустити їх повторення, як у діяльності вже уповноважених правоохоронних органів, так і з іншими правоохоронними органами, уповноваженими на боротьбу з відмиванням грошей.

По-п'яте, вивчити міжнародну практику боротьби з відмиванням грошей і розробити нові пропозиції в цій сфері [13, с. 118].

Створення ефективної системи запобігання та протидії відмиванню грошей у країні та за кордоном може суттєво знизити мотивацію до отримання таких доходів, виявлення та знищення джерел їх походження і таким чином зменшити обсяги незаконних доходів. На цьому тлі запобігання та боротьба з відмиванням грошей стало одним із найважливіших завдань для кожної країни та для всього міжнародного співтовариства. Міжнародний досвід дозволяє

визначити низку пріоритетних напрямків запобігання та протидії відмиванню грошей:

- 1) Розробити систему спеціалізації та координації влади для розробки та реалізації стратегії боротьби з транснаціональною організованою злочинністю;
- 2) Створити правову базу для взаємодії правоохоронних органів кожної країни зі спеціалізованими міжнародними організаціями;
- 3) Розробити нові механізми стеження та ідентифікації осіб, пов'язаних з організованими злочинними групами;
- 4) Посилити контроль за валютними операціями;
- 5) Удосконалити механізми взаємодії між банківськими установами, правоохоронними органами та спеціалізованими міжнародними установами. [14, с. 166–167]. Узагальнення позитивного досвіду зарубіжних держав дозволяє визначити найбільш оптимальні способи та методи протидії цьому кримінальному правопорушенню та розробленні рекомендацій для законодавця та спільних рекомендацій по правозастосуванню.

Підсумовуючи хотіли б зауважити, що аналізування існуючих способів та методів взаємодії правоохоронних органів між собою у сфері протидії та боротьби із легалізацією злочинних доходів є не надто ефективними і відповідно потребують перегляду та вктуалізації у відповідності до потреб існуючої системи правоохоронних органів та важливості завдання із протидії корупції.

2 МЕТОДИ ТА СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Банки та інші фінансові установи знаходяться в авангарді боротьби з відмиваннями грошей. Негативний економічний вплив відмивання грошей на економічний розвиток важко оцінити кількісно. Міжнародне суспільство очікує від кожного банку здійснення ідентифікації клієнтів та належної перевірки, оскільки це важливий захід контролю для запобігання проникненню злочинців у законну економіку [15, с. 93]. Роль банків у системі запобігання відмиванню грошей є дуже важливою, оскільки працівники банку спочатку мають інформацію про підозрілі операції, підозрілих клієнтів, які використовували будь-яку зі схем введення брудних грошей у фінансову систему. Своєчасне подання інформації про підозрілу операцію або підозрілу діяльність є ключовим елементом виявлення, з'ясування та доказів злочину, що призвело до одержання злочинних доходів [16, с. 459].

Тому уряди, організації та установи в усьому світі за останні кілька десятиліть виявили великий інтерес до явища відмивання грошей, особливо після того, як це явище посилило та ускладнило схеми та методи відмивання грошей за допомогою банківського сектору [17], а необхідність взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами з метою протидії легалізації злочинних доходів визнано на міжнародному рівні.

Наприклад, Декларація про запобігання злочинному використанню банківської системи з метою відмивання грошей [18], прийнята Базельським комітетом у грудні 1988 р., вперше встановила міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей для фінансової системи. У цій заяві викладено основні принципи та процедури, яких має дотримуватись адміністрація банку для допомоги в боротьбі з відмиванням грошей, у тому числі щодо встановлення особи клієнта та співпраці з правоохоронними органами. Це пояснюється тим,

що банки та інші фінансові установи можуть використовуватися як посередники для передачі або інвестування доходів, отриманих злочинним шляхом.

У той же час Конвенція ООН проти корупції [19] від 31 жовтня 2003 р. визначає, що кожна держава-учасниця гарантує можливість органів по боротьбі з відмиванням грошей співпрацювати та обмінюватися інформацією на національному та міжнародному рівнях, що визначається її внутрішнього права. Крім того, кожна держава-учасниця вживає необхідних заходів для заохочення співробітництва, відповідно до свого внутрішнього законодавства, між національними слідчими та правоохоронними органами та організаціями приватного сектора, включаючи фінансові установи, у рамках виконання цієї Конвенції.

Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму, прийнята 16 травня 2005 р. [20], знову містить розділ про допомогу в розслідуванні відповідей на запити на інформацію про банківські рахунки та банківські операції, а також щодо нагляду за банківськими операціями.

Найпоширенішою формою взаємодії правоохоронних органів і фінансових установ є обмін інформацією. Проте недосконалість механізму їх обміну призводить до затягування процесу її отримання для вжиття відповідних слідчих дій проведення відповідних слідчих дій правоохоронними органами, що дозволяє винним у відмиванні грошей приховати злочин та ухилитися від відповідальності. Ми вважаємо, що основними причинами недосконалості механізму обміну інформацією є певні законодавчі обмеження, які не дозволяють зацікавленим суб'єктам безпосередньо обмінюватися даними або не надають доступ до певних баз даних, відсутність стандартних правил, процедур чи інструкцій щодо обміну інформацією, тривалість і складність процесу отримання інформації, низький рівень професійної освіти осіб, які мають право обмінюватися даними, або незнання ними механізмів обміну, відсутність тісних контактів для співпраці.

Таким чином, механізми обміну інформацією, якщо вони досконалі та зрозумілі, можуть покращити запобігання та виявлення фінансових порушень, дозволити більш ефективно та результативно проводити розслідування, призвести до швидшого та ефективнішого правоохоронного забезпечення та підвищити ймовірність повернення доходу [21, с. 41].

Перш ніж розглянути досвід інших країн, давайте коротко розглянемо процес взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ в Україні щодо обміну інформацією та моніторингу банківських рахунків. Тому для вирішення проблеми недостатньої інформаційно-аналітичної підтримки правоохоронних органів український законодавець лише надав Національному антикорупційному бюро України можливість ініціювати моніторинг банківських рахунків у рамках негласних слідчих (розшукових) дій. (ст. 269-1 КПК України).

Суть нагляду за банківськими рахунками полягає в тому, що за ухвалою слідчого судді, строк дії якої не повинен перевищувати двох місяців, банк зобов'язаний надати Національному антикорупційному бюро України відповідно до чинної системи інформацію про банківські рахунки. Така інформація має бути доведена до відома правоохоронних органів до початку операції, а якщо це неможливо, відразу після її проведення [22]. Фактично під час цього розслідування викривається банківська таємниця. Тому важливо переконатися, що вони не розголошуються працівникам, які мають до них доступ, щоб уникнути шкоди власникам облікових записів, що контролюються.

Щодо обміну інформацією, то Державна служба фінансового моніторингу в Україні координує обмін інформацією між правоохоронними органами та фінансовими установами, оскільки ця служба надає велику кількість інформації про фінансові операції, які можуть бути пов'язані з відмиванням грошей. Державна служба фінансового моніторингу України отримує таку інформацію від фінансових установ, які є суб'єктом первинного фінансового нагляду, та надає правоохоронним органам загальні матеріали (додаткові загальні матеріали) про відкриття повідомлення про кримінальне

правопорушення та привід для досудового розслідування [23, с. 178]. Таким чином, цей сервіс є своєрідним посередником в обміні інформацією між взаємодіючими одиницями. Разом з тим, ми включаємо Національне антикорупційне бюро України, Службу безпеки, Національну поліцію та прокуратуру, підрозділи податкової міліції Державної фіскальної служби України. Такий висновок випливає з аналізу норм Кримінального процесуального кодексу України, які встановлюють юрисдикцію правоохоронних органів та порядок їх досудового розслідування за фактами легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та злочинів, одержаних раніше, (прогнозних правопорушень).

Щодо досвіду за кордоном, то насамперед слід згадати Сполучені Штати Америки, оскільки в цій країні влада раніше за інших зіткнулася з проблемою відмивання грошей і визнала необхідність розробки заходів для боротьби з цим явищем. Тому ця країна має найкращий досвід у боротьбі з відмиванням грошей.

У Сполучених Штатах Федеральне бюро розслідувань є головним слідчим органом, який виявляє та ідентифікує факти відмивання грошей. Крім того, повноваження щодо розслідування у цій сфері покладаються на Відділ кримінальних розслідувань IRS, який є частиною Служби внутрішніх доходів США (Internal Revenue Service), Секретна служба США (United States Secret Service), підпорядкована Міністерству внутрішньої безпеки США, а також інші органи.

У той же час підрозділ фінансової розвідки FinCEN, який працює в Міністерстві фінансів США і веде базу даних, створену відповідно до Закону про банківську таємницю (BSA), вживає заходів для забезпечення конфіденційності цієї інформації та її належного використання. FinCEN надає банківським та фінансовим регуляторам інформацію про отримані фінансові операції. Цей центральний офіс також надає інформацію про відповідні фінансові операції правоохоронним органам за їх запитом або за власною ініціативою. У цьому випадку банк може погодитися та за запитом надати

правоохоронному органу додаткову інформацію про фінансову операцію, що стала предметом фінансового нагляду. Якщо банк відмовляється надати таку інформацію, її можуть отримати правоохоронні органи за рішенням суду для явки до суду з документами (повістка) [24, с. 43-44]. Іншими словами, FinCEN є джерелом інформації, оскільки він значно полегшує обмін інформацією між відповідними суб'єктами, що, у свою чергу, дозволяє швидше розслідувати відмивання грошей.

Оскільки Федеральне бюро розслідувань США в значній мірі покладається на дані Закону про банківську таємницю (BSA), Бюро тісно співпрацює з фінансовими установами, щоб створити відкриті канали комунікації шляхом регулярних зустрічей з великими та малими банками (транзакції) були корисними для транзакцій і чого такі дані були корисні для інших додатків. Цей відгук постійно покращує якість звітів про підозрілі фінансові операції (SAR), що означає, що Федеральне бюро розслідувань має кращі дані для підтримки розслідування. Федеральне бюро розслідувань також розпочало інформаційну кампанію з банками, щоб поділитися опублікованою інформацією [25].

Боротьба з відмиванням грошей розпочалася в Італії раніше, ніж в інших країнах Європи. Закон № 646 «Про боротьбу з мафією» від 1982 року дозволяв перевірку банківських рахунків осіб, підозрюваних у причетності до злочинних організацій, а також розслідування здійснених цими особами операцій щодо купівлі-продажу майна. При цьому італійські правоохоронні органи отримали право розслідувати матеріальне становище, джерела доходів громадян і навіть спосіб життя підозрюваних у причетності до злочинних синдикатів та членів їх сімей. З прийняттям Закону № 197 у 1991 році всі фінансові установи були зобов'язані повідомляти про всі підозрілі операції Ufficio Italiano dei Cambi (UIC), агентству фінансових новин Банку Італії [26, с. 49].

Існуюча в Італії система боротьби з відмиванням грошей базується на принципах взаємодії фінансових, розвідувальних та правоохоронних органів. UIC тісно співпрацює з підрозділами італійської фінансової гвардії (Guardia di

Finanza), яка як правоохоронний орган спеціалізується на будь-якій злочинності «білих комірців». Основними завданнями цього правоохоронного органу є боротьба з відмиванням грошей брудними засобами, а також проведення слідчих заходів для виявлення фінансових та податкових правопорушень. Це означає, що фінансова служба здійснює оперативно-розшукову діяльність у сфері відмивання грошей, а завдання підрозділу фінансової розвідки обмежуються інформаційно-аналітичною роботою в цій сфері [27, с. 194].

У той же час в Італії фінансовий оператор фінансової установи, підозрюваний у здійсненні неаконних фінансових операцій, повинен негайно повідомити про це директора установи або його агента. Керівник установи, у свою чергу, повинен негайно повідомити керівника правоохоронного органу юрисдикції, в якій розташована фінансова установа. Останній зобов'язаний повідомити про підозру спецпідрозділу Італійської фінансової гвардії [28, с. 184].

Французьке законодавство про боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму передбачає, що банки зобов'язані повідомляти про будь-які підозри щодо певних клієнтів або транзакцій національному агентству фінансових послуг Tracfin [29, с. 184], яке підпорядковується Міністерству економіки та фінансів Франції та Міністерству бюджету. Цей підрозділ виконує роль посередника в обміні інформацією між фінансовими установами та правоохоронними органами (Національна жандармерія Французької Республіки, кримінальна поліція Франції).

Однак відсутність особистого контакту та зворотного зв'язку з Tracfin через низьку взаємну довіру змушує співробітників фінансових установ шукати шляхи взаємодії з правоохоронними органами. Як правило, такі взаємодії регулярно будуються на неформальних стосунках через зустрічі та/або телефонні контакти. Інформація з поліції допомагає генерувати повідомлення про підозрілу діяльність, а інформація з банків дає змогу поліцейським проводити розслідування, які не обов'язково пов'язані з відмиванням грошей. Цей незаконний, але широко поширений обмін відображає форму

взаємозалежності. Крім того, багато банків найняли спеціалістів із правоохоронних органів, щоб використовувати їхні знання та професійні зв'язки [29, с. 190-191].

Основні питання боротьби з відмиванням грошей у Бельгії вирішує новий Закон про запобігання відмиванню грошей та фінансуванню тероризму від 18 вересня 2017 року. Однак ця країна дуже схожа на Францію, де немає зворотного зв'язку між банками та Службою фінансової розвідки (СТІФ), підрозділом фінансової розвідки. Надання інформації переважно одностороннє: від банків до правоохоронних органів. Однак надання інформації обмежується тим, що банки хочуть повідомити правоохоронним органам, що обов'язки щодо звітності зобов'язують їх звітувати. На практиці взаємний обмін інформацією досить обмежений. Такий обмін переважно відбувається на неформальній основі і ґрунтується на особистих контактах або багаторічній співпраці. Крім того, поліцейські зазначають, що їм бракує інформації про системи моніторингу та критерії в банках [30, с. 483], що, звісно, значно ускладнює і без того обмежений обмін інформацією.

Слід зазначити, що не всі західні країни мають активну, цілеспрямовану політику у сфері боротьби з відмиванням грошей. Зокрема, мова йде про Швейцарію. У цій країні відповідно до Закону про відмивання грошей було створено Управління звітності про відмивання грошей (MROS) під керівництвом Федеральної поліції.

Загалом, швейцарське законодавство є досить ліберальним і тому не вимагає від працівників банків сповіщати правоохоронні органи про угоди, які, як вважають, укладені з метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Це пов'язано з тим, що в країні є офшорні зони і, відповідно, суворо дотримується банківська таємниця. Цей факт часто використовують клієнти кредитних організацій для приховування своїх коштів, щоб уникнути переслідувань з боку податкових органів. Єдина причина, по якій контролюючі органи можуть отримати доступ до інформації про фізичну особу, що становить банківську таємницю, – це наявність кримінального провадження за фактом

злочину, скоєного клієнтом організації з метою маскуванню свого заробітку. У цьому випадку клієнт має право звернутися до суду з клопотанням про перевірку законності рішення прокурора про надання компетентним органам відомостей про його банківський рахунок [31, с.84].

Ситуація в Узбекистані щодо обміну інформацією між правоохоронними органами та фінансовими установами загалом є задовільною, оскільки слідчі кажуть, що проблем із отриманням інформації про наявність банківських рахунків немає, але швидшому збору інформації сприяє ефективна фінансові розслідування [32, с. 258]. Порядок обміну інформацією визначено постановою Кабінету Міністрів Республіки Узбекистан «Про удосконалення порядку надання інформації, пов'язаної з боротьбою з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму».

Відповідно до Закону Республіки Узбекистан «Про боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму» інформація щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму надається до відділу боротьби з економічною злочинністю Генеральної прокуратури. Республіка Узбекистан, в організаційній структурі якої є різні функції у сфері протидії відмиванню грошей та інші функції, у тому числі розслідування. Цей відділ є незалежним спеціалізованим правоохоронним органом, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, слідчі перевірки та розслідування щодо легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та відшкодування економічної шкоди, завданої вчиненням цього злочину. При цьому інформація (фінансова інформація), що становить банківську таємницю у сфері інформації про легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму розкривається правоохоронним органам лише щодо осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження та не надається інші, навіть якщо ця інформація необхідна для експертизи чи розслідування [32, с. 257, 268].

Співпраця правоохоронних органів з фінансовими установами, як уже зазначалося, може відбуватися також у рамках моніторингу банківських

операцій та пов'язана з розслідуванням кримінальних поведень про відмивання грошей. Однак у більшості випадків Кримінально-процесуальний кодекс є юридичним документом, який надає правоохоронним органам право контролювати банківські рахунки, і його тривалість не повинна перевищувати часу, необхідного для збору доказів злочину.

Процес моніторингу може здійснюватися як за внутрішнім рішенням банку, так і на вимогу компетентного органу та здійснюється за допомогою автоматизованих систем. У більшості країн не можна контролювати банківські рахунки на вимогу позасудових установ. У деяких країнах процес спостереження контролюється та ініціюється лише судовою владою. У таких випадках правоохоронні органи виконують лише ордери на арешт. Отже, якщо є обґрунтована підозра, що особа вчиняє злочинні дії через банківські рахунки, і (або) прокурор повинен з метою притягнення до відповідальності (впізнання) з дозволу Генерального прокурора або заступника Генерального прокурора прокурор має право призначити суд для нагляду за заявою про відповідні банківські рахунки. За рішенням суду банк зобов'язаний брати участь у розслідуванні та надавати йому актуальну інформацію про операції на одному або кількох банківських рахунках. При цьому в Литві рішення про моніторинг приймається письмово керівником органу. У надзвичайних випадках замовлення можна оформити в усній формі з наступним письмовим підтвердженням протягом 24 годин [33, с. 52].

Тоюто, банки зазвичай не надають компетентним органам прямого доступу до своєї системи, а лише надсилають їм відповідну інформацію. Прямий доступ до автоматичної системи спостереження є скоріше винятком і надається в Болгарії, де фінансова розвідка або правоохоронні органи можуть підключатися до програмного забезпечення банків. У таких випадках керівництво банку та комплаєнс-офіцер інформують про наказ про моніторинг – вони відповідно готують доступ до правоохоронних органів. При цьому процес зазвичай контролюється фахівцем для контролю за дотриманням стандартів [34, с 56]. У порівнянні з іншими механізмами обміну інформацією,

надання прямого доступу до програмного забезпечення, природно, несе ризик того, що інформація буде використана для цілей, відмінних від тих, які були спочатку призначені. Якщо інші країни вирішують використовувати подібний механізм для обміну інформацією, спочатку слід розглянути заходи щодо запобігання незаконному поширенню конфіденційних даних, до яких надається доступ. Одним із таких заходів може бути, наприклад, запровадження обмеженого доступу до систем для чітко визначених груп правоохоронців.

У цьому контексті показливим є досвід Чехії та Словенії, де діють механізми компенсації, якщо правоохоронний орган видає наказ про стеження, що не є підставою для кримінального провадження, але завдає істотної шкоди власнику [34, с. 55]. У цьому випадку механізм компенсації забезпечує збереження банківської таємниці правоохоронними органами.

Підсумовуючи хотіли б зауважити, що моделі взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами з метою протидії легалізації злочинних доходів багато в чому залежать від правової системи держави, рівня охорони прав і свобод громадян, зокрема, права на банківську таємницю та кількості випадків вчинення цього кримінального правопорушення.

З НЕДОЛІКИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ МІЖ СОБОЮ, З ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ, ІНШИМИ ЮРИДИЧНИМИ ОСОБАМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА БОРОТЬБИ ІЗ ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ТА ПОШУК НАПРЯМКІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Що стосується сучасного стану співпраці правоохоронних органів у сфері протидії відмиванню грошей, то аналіз угод про співпрацю, спільних домовленостей цих органів чітко свідчить про відсутність системно скоординованої співпраці за всіма необхідними напрямками [35, с. 98].

За результатами опитування, що проводилося Центром соціальних досліджень Сумського державного університету у період липень-серпень 2021 р. серед експертів з числа представників правоохоронних / судових органів; представників фінансових установ та представників громадського сектору / науковців серед широкого кола варіантів найбільш поширеними проблемами було визначено чотири групи проблем:

1) Проблеми, пов'язані із відсутністю визначеного алгоритму дій, прописаних функцій та меж взаємодії.

«Усі вказані органи не мають чітко визначеного алгоритму дій щодо надання інформації про легалізацію злочинних доходів, подальшої її реалізації (арешт, конфіскація, тимчасове вилучення, оцінка та інше) так як підпорядковані різним міністерствам та відомствам»

Відсутність взаємодії у зв'язку зі слабким керуванням структурою

Відсутність єдиної бази даних з усіма органами влади.

2) Проблеми, пов'язані із комунікацією.

«Ускладнений обмін оперативною інформацією між відомствами».

«Абсолютна відсутність взаємодії між будь-якими підрозділами».

Відсутність інтернет спілкування

Відсутність комунікації та недовіра

Недостатній професіоналізм; недовіра; низький рівень обміну інформацією. віднесення інформації до такої, що має обмежений доступ.

3) Проблеми, пов'язані із особливостями нормативно-правового регулювання діяльності.

«Нормативно-правове регулювання, що визначає обмеження доступу до відомостей банківських рахунків, платежів, руху коштів тощо».

Бюрократія

В деяких випадках не врегульовано на законодавчому рівні, процес обміну інформацією між структурами

Недосконала законодавча база... а через це можливість уникнути відповідальності.

4) Корупція.

Вигода, відмивання, корупція.

Відсутня комунікація, різні цілі та ставлення до проблеми, тому що в деяких осіб є ціль власної вигоди з даного приводу

Кримінальний бізнес організованої злочинності тощо.

Відсутність належного поділу влади неминує призводить до її штучного суб'єктивного перерозподілу між окремими правоохоронцями. Так, 19 вересня 2018 року керівник САП Н. Холодницький заявив, що його охоронці виявили пристрій, який нібито був встановлений для прослуховування будівлі прокуратури. Згодом на місце прибули співробітники Управління спеціальних операцій НАБУ, які, за словами Н. Холодницького, побили його водія. Антикорупційна прокуратура також повідомила, що знайшла автомобіль серед працівників Національного антикорупційного бюро України. Національне антикорупційне бюро України само заявило, що не має наміру допитувати голову Спецпрокурора з питань протидії корупції [36].

Реалізація спільних заходів під час одержання інформації про можливе кримінальне правопорушення та сумісний аналіз наявних матеріалів кримінального провадження щодо легалізації злочинних доходів експерти вважають має бути пріоритетною формою взаємодії. Зазначений варіант

відповіді обрало 30,9% опитаних. Ще 23,6% вважають пріоритетним спільний розгляд і вдосконалення практичної діяльності з виявлення, розкриття, розслідування, попередження злочинних дій щодо легалізації злочинних доходів (Рисунок 4).

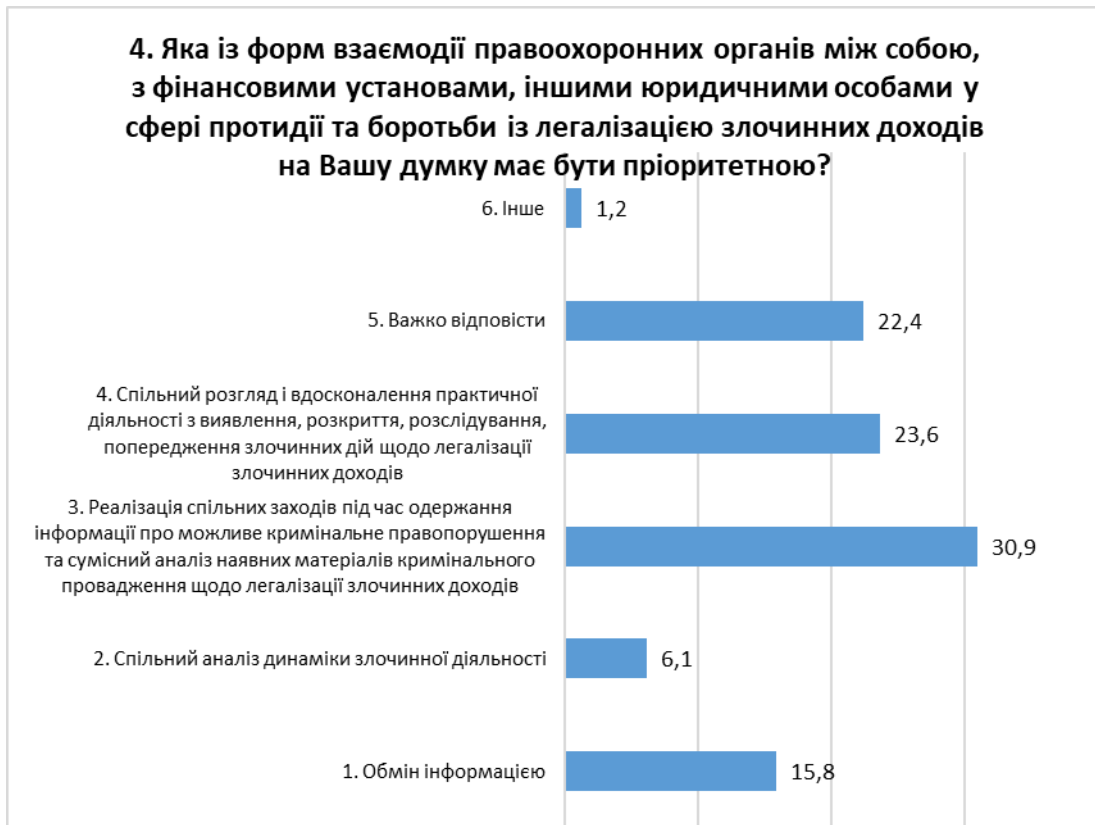


Рисунок 4 – Форми взаємодії правоохоронних органів між собою у сфері протидії легалізації злочинних доходів

Під час опитування експерти мали можливість за 5-ти бальною шкалою оцінити ефективність застосування різних механізмів взаємодії правоохоронних органів між собою у процесі запобігання та розслідування легалізації злочинних доходів.

Як бачимо із Рисунку 4, переважають негативні та посередні оцінки щодо ефективності застосування різних механізмів взаємодії, що може свідчити про недостатній рівень чи навіть відсутність такої взаємодії. Зокрема, можна стверджувати про відсутність взаємодії правоохоронних органів між собою, з

фінансовими установами, іншими юридичними особами в напрямку аналітичної роботи.

Сумарна кількість негативних оцінок (сума оцінок «1» та «2») набрали наступні механізми взаємодії:

- спільний аналіз динаміки злочинної діяльності, прогнозування подальших її тенденцій (32,7%);
- сумісний аналіз наявних матеріалів кримінального провадження щодо легалізації злочинних доходів (30,4%).

Наявність окремих випадків практичної роботи підтверджує посередні оцінки (оцінка «3») наступних механізмів взаємодії (обрало кожен позицію по 30,9% опитаних):

- спільний розгляд та вдосконалення практичної діяльності з виявлення, розкриття, розслідування, попередження злочинних дій;
- спільна робота правоохоронних органів з вивчення міжнародної практики протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та розробки нових пропозицій в цій сфері.

Як зазначалося, на фоні негативних і посередніх оцінок найбільше позитивних оцінок (сума оцінок «4» та «5») отримав механізм: реалізація спільних заходів під час одержання інформації про можливе кримінальне правопорушення (обрадо 20% опитаних).

Важливо забезпечити взаєморозуміння між особами та органами, які уповноважені реалізувати заходи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, щоб забезпечити ефективну роботу швидкого, повного, всебічного та неупередженого досудового розслідування та переговорів. Питання взаємодії правоохоронних органів у кримінальному провадженні є важливим аспектом функціонування компетентних органів і подальшого повного, швидкого, всебічного та неупередженого розслідування в рамках досудового розслідування; збирання доказів, їх належне закріплення та притягнення винних до кримінальної відповідальності [37, с. 63].

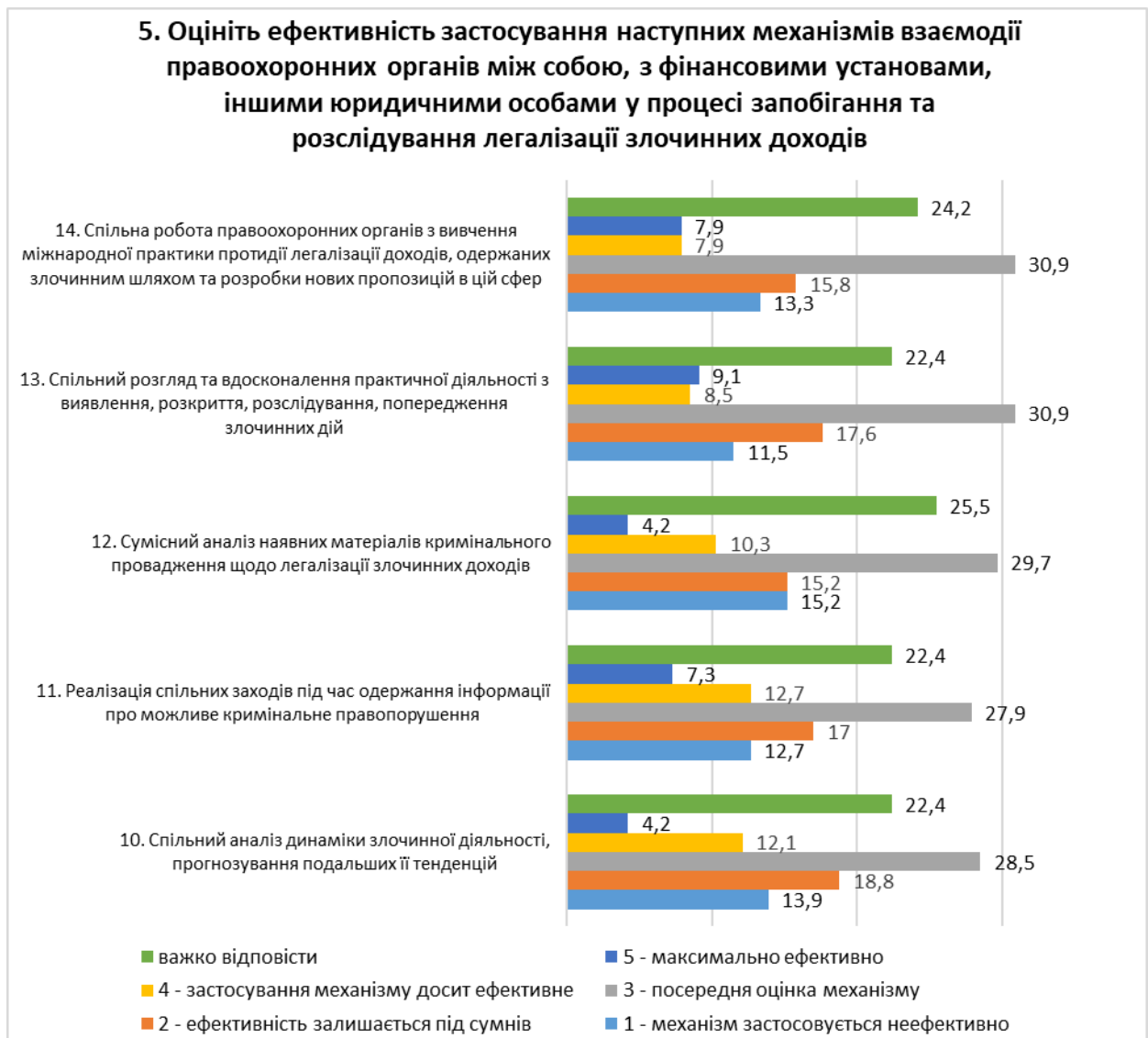


Рисунок 5 – Механізми взаємодії правоохоронних органів між собою

Запровадження досить розгалуженої системи правоохоронних органів, уповноважених протидіяти легалізації незаконних доходів, передбачає такі заходи: 1) з'ясування меж, обсягу конкретних повноважень, які можуть бути надані спеціалізованим антикорупційним органам. Зокрема, йдеться про чітке розмежування та співвіднесення низки ключових функцій – правоохоронна, правозахисна, нормотворча. Надзвичайно складними довгостроковими завданнями для таких органів є: встановлення контролю та моніторингу діяльності, яка має бути надійно гарантована щонайменше на трьох рівнях: внутрішньому (через наявність підрозділів внутрішньої безпеки/внутрішнього

контролю); зовнішня політика (прокуратура та її спеціальні підрозділи, Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та інші уповноважені державні органи та їх особи); Громадськість (громадські організації, органи, ЗМІ тощо); 2) налагодження тісної співпраці (взаємодії) між правоохоронними органами, наприклад, при видачі міжвідомчих розпоряджень, проведенні спільних операцій, обміні інформацією, доступі до відповідних архівів, використанні секретного апарату, матеріально-технічних ресурсів, навчання) [38, с. 144].

Питання взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ у боротьбі з відмиванням грошей виникає передусім із необхідності ефективного забезпечення фінансово-економічної безпеки, що в свою чергу є своєрідною основою національної безпеки будь-якої держави. Адже саме стан захищеності економіки від усіх внутрішніх і зовнішніх загроз може характеризувати національну безпеку держави як запоруку стабільності, незалежності та ефективності умов життя розвиненого суспільства.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне виділити основні особливості взаємодії правоохоронних та фінансових установ щодо протидії відмиванню грошей, зокрема:

1. Взаємодіючі суб'єкти – правоохоронні органи та фінансові установи (а також уповноважені ними особи), що виконують передбачені чинним законодавством завдання та функції та співпрацюють з іншими суб'єктами боротьби зі злочинністю;

2. Статус взаємодіючих суб'єктів – правоохоронних органів та фінансових установ є рівноправними та незалежними у здійсненні функцій чинного законодавства про боротьбу з відмиванням грошей;

3. Причини співпраці – чинні законодавчі та нормативні акти України, які безпосередньо регулюють спільну діяльність правоохоронних органів та фінансових установ та передбачають діяльність у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, кожного із суб'єктів окремо;

4. Терміни взаємодії – узгоджена діяльність взаємодіючих підрозділів може бути як разовою, так і постійною;

5. Мета співпраці – протидія та боротьба з відмиванням грошей;

6. Засоби і методи взаємодії – правоохоронні органи та фінансові установи з використанням притаманних їм методів і засобів взаємодії;

7. Тип взаємодії – взаємодія правоохоронних органів та фінансових установ у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є цілком добровільною.

Безпосереднє з'ясування форм такої взаємодії є суттєвим для проведення об'єктивного вивчення взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Проаналізувавши низку наукових думок та низку положень чинних нормативно-правових актів, вважаємо, що основні способи взаємодії зазначених вище суб'єктів у боротьбі з відмиванням грошей включають:

1. Взаємний обмін інформацією у сфері протидії та протидії відмиванню грошей. Ця форма взаємодії є основною формою взаємодії правоохоронних органів і фінансових установ. По-перше, існування такої форми було пов'язано з недостатнім постачанням правоохоронними органами аналітичної інформації, прямо чи опосередковано пов'язаної з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

2. Організація спільних робочих нарад і конференцій. Ця форма співпраці носить суто організаційний характер і включає обговорення для визначення шляхів подолання конкретних проблем, складання планів безпосередньої діяльності правоохоронних органів і фінансових установ, підведення фактичних результатів спільної діяльності.

3. Спільна участь правоохоронних органів та фінансових установ у круглих столах, семінарах з питань протидії та протидії відмиванню грошей. Така форма взаємодії дає змогу взаємодіючим установам на науково-практичному рівні визначати, обговорювати та пропонувати шляхи

безпосереднього вдосконалення законодавства, що регулює їхню взаємодію у цій сфері.

4. Участь у здійсненні оперативно-розшукових заходів та спеціальних операцій. Необхідність використання цієї форми взаємодії виникає передусім при обшуку, виїмці, огляді місця злочину, відтворенні обставин події, слідуванні за винним за «свіжими» слідами тощо.

5. Укладення адміністративних договорів між правоохоронними органами та фінансовими установами. Загальновідомо, що будь-який договір має на меті узгодження поведінки сторін і тому є різновидом взаємодії [39, с. 95]. Таким чином, за допомогою адміністративного договору правоохоронні органи та фінансові установи можуть врегульовувати розбіжності, які виникають у процесі здійснення ними спільної діяльності.

Слід зазначити, що для сучасного стану чинного законодавства щодо взаємовідносин правоохоронних органів та фінансових установ у сфері протидії відмиванню грошей, фрагментація є більш характерною, ніж комплексною, в основному через відсутність чітких правових норм. механізми взаємодії між вищезгаданими суб'єктами.

Зокрема, у сфері протидії відмиванню грошей на доктринальному рівні знову наголошується на необхідності покращення взаємодії між правоохоронними органами та фінансовими установами. Тому, Д. М. Сат, Г. О. Крилов, К. Е. Безвербний та інші звертають увагу на методи відмивання грошей і приходять до висновку, що боротьба з цим явищем ускладнюється через відсутність належної комунікації між правоохоронними органами та банками, а також спеціалістами з окремих проблем [40, с. 244].

На думку деяких вчених, такий стан речей зумовлений недосконалим адміністративним законодавством щодо безпосередньої взаємодії правоохоронних органів з фінансовим сектором. Налагодження адекватної комунікації між банками та правоохоронними органами та створення відповідної законодавчої бази для такої співпраці є одним із найефективніших шляхів оптимізації діяльності цих компаній з протидії відмиванню грошей [41].

Проаналізувавши низку чинних нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання найважливіших аспектів правової взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ, можна виділити такі основні недоліки:

1. положення, що регулюють загальні аспекти взаємодії між цими підрозділами, є переважно фрагментарними та не містять детальної інформації про окремі процесуальні дії, зокрема не про порядок участі однієї зі сторін у взаємодії;

2. форми взаємодії між правоохоронними органами та фінансовими установами досить обмежені і в основному стосуються обміну інформацією;

3. досить незначна активність у регулюванні правил уповноваженими особами правоохоронних органів та фінансових установ у сфері взаємодії між собою щодо протидії та протидії відмиванню грошей;

4. відсутність нормативно-правових механізмів визначення ефективності взаємодії правоохоронних та фінансових установ у цій сфері.

Проаналізувавши ряд чинних нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання основних аспектів правової взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ, можемо виокремити такі основні їх недоліки:

Одним із основних недоліків у досліджуваній нами галузі є, звичайно, те, що чинні нормативно-правові акти про правовий статус правоохоронних органів та фінансових установ містять інструкції щодо дій або виконання взаємодіють з іншими органами, що знаходяться в їх прямій юрисдикції, без надання цього конкретного переліку. цих органів влади. Крім того, розпорошення таких норм ускладнює процес пошуку для практиків, що витрачає набагато більше часу на їх глибокий аналіз.

Відсутність єдиного, дієвого та зрозумілого механізму взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами у боротьбі з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, є однією з основних причин їх неефективності у розкритті, припиненні та розслідуванні цього виду злочинів. А відсутність чітко визначеного процесу обміну інформацією між фінансовими установами та правоохоронними органами призводить до затримок в отриманні

такої важливої інформації і, як наслідок, до приховування злочину та уникнення відповідальності винних.

Враховуючи вищезазначені положення, вважаємо за доцільне розробити та впровадити конкретну методологію, яка визначає основні положення взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами. Ця методика має базуватися на фундаментальних наукових розробках вчених і академіків з урахуванням зарубіжного досвіду.

До найважливіших положень методики можна віднести, перш за все, чіткий перелік суб'єктів у сфері протидії відмиванню грошей, мету, завдання та принципи їхньої спільної діяльності, конкретні форми цієї співпраці та процедури спільних дій. у цьому які є узгодженими та зрозумілими на практиці Сфера та нормативно-правові акти, що передбачають відповідальність цих суб'єктів.

Розробка та впровадження відповідних методів взаємодії між правоохоронними органами та фінансовими установами у боротьбі з відмиванням грошей, безсумнівно, сприятиме посиленню правоохоронної діяльності цими установами, водночас позитивно позначиться на підвищенні ефективності та результативності їхньої співпраці у цій сфері.

ВИСНОВКИ

Національна політика проти легалізації злочинних доходів є недосконалою, а діяльність відповідних органів – досить неефективною. Доцільно створити окремі методичні розробки, пов'язані з виявленням та розслідуванням досліджуваного протиправного явища, щоб підвищити ефективність правоохоронної системи щодо протидії відмиванню грошей. Актуальним є посилення обміну інформацією між Держфінмоніторингом та правоохоронними органами шляхом створення єдиної бази даних у сфері незаконної легалізації. Не менш важливим є уникнення правових колізій, які впливають як на правову основу діяльності, так і на подальше процесуальне відтворення, якщо відсутня належна взаємодія органів фінансового моніторингу та наділення певного органу певними функціями, завданнями, цілями, тощо

На даному етапі розвитку практичний контрзахід легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, знаходиться на рівні взаємодії правоохоронного та фінансового секторів. У той же час, аналізуючи зарубіжний досвід співпраці правоохоронних органів з фінансовими установами, можна констатувати, що взаємодія в США є найбільш досконалою та ефективною, у той час як у Швейцарії законодавство з питань протидії відмивання злочинних доходів є найліберальнішим, що обумовлено існуванням офшорних зон у цій країні.

Слід зазначити, що успішними практиками та специфікою взаємодії компетентних суб'єктів у цій сфері в кожній країні є: 1) наявність зворотного зв'язку між правоохоронними органами та банками; 2) проведення навчання працівниками правоохоронних органів для працівників банків; 3) побудова співпраці на принципах взаємодії між фінансовими установами, спецслужбами та правоохоронними органами; 4) регулярне існування неформальних стосунків через зустрічі та/або телефонні контакти; 5) прийняття колишніх співробітників правоохоронних органів у фінансові установи для використання їх досвіду та контактів; 6) надання правоохоронцям прямого доступу до банківських систем

для моніторингу банківських рахунків; 7) запровадження механізму збереження банківської таємниці правоохоронними органами у разі доступу до неї.

Звісно, мова не йде про повне сприйняття міжнародного досвіду України у взаємодії правоохоронних органів та фінансових установ у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Вивчення та адаптована реалізація окремих положень на практиці не тільки можлива, але й необхідна. Зокрема, це передбачає налагодження регулярних зустрічей між правоохоронцями та працівниками фінансових установ, обговорення результатів спільних дій та форм подальшої роботи, планування заходів щодо протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо. Крім того, важливо налагодити оперативний обмін інформацією при проведенні спільних заходів щодо виявлення легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Не менш важливим є встановлення порядку обміну інформацією, отриманою в результаті моніторингу фінансових або банківських рахунків.

Рекомендується також просвітницька робота та обмін досвідом між працівниками, оскільки правоохоронні органи часто не володіють достатніми знаннями про банківську діяльність, не володіють системами спостереження, що в свою чергу знижує якість розслідувань злочинів. Правоохоронці, у свою чергу, могли б навчити працівників фінансових установ процесу виявлення та розслідування фінансових та службових злочинів.

При здійсненні контролю за рахунками в банку у виняткових випадках має бути надано усне розпорядження слідчого судді, яке письмово підтверджено протягом одного дня, про доступ правоохоронних органів до інформації, необхідної та невідкладної для проведення розслідування. При цьому для збереження банківської таємниці слід передбачити механізм компенсації у разі порушення банківської таємниці.

Можливо, результатом такої взаємодії могла б стати розробка науково-методичних рекомендацій, які описують механізм обміну інформацією та інші форми взаємодії, узагальнені методи, схеми відмивання грошей та практики

виявлення та розслідування, а також містять шаблони необхідних документів для взаємодії.

Враховуючи характер змін у сучасному суспільно-політичному та економічному житті нашої країни, рівень поширеності легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та ступінь суспільної небезпеки цих процесів, можна зрозуміти нагальну потребу посилення співпраці між правоохоронними органами та фінансовими установами з метою протидії легалізації злочинних доходів. У той же час наявні недоліки взаємодії вищезазначених органів у сфері протидії відмиванню коштів можна подолати шляхом розробки та впровадження методів їх взаємодії, що значно підвищать ефективність та результативність такої співпраці. Адже, доки в нашій державі не буде створено дієвого механізму взаємодії всіх суб'єктів протидії легалізації злочинних доходів з метою подолання даної проблеми, доти буде існувати чимало загроз безпосередньо для стабільності фінансово-економічної безпеки України.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Bonnie Buchanan. Money laundering – a global obstacle. *Research in International Business and Finance*. 2004. Volume 18, Issue 1. P. 115–127
2. Ronald F. Pol. Anti-money laundering: The world's least effective policy experiment? Together, we can fix it. *Policy Design and Practice*. 2020. № 1. P. 73–94
3. Іванець М. Корупція як негативний фактор в діяльності правоохоронних органів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 3. С. 59–63
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10. Ст. 88.
5. Резнік О. М., Берцюх А. О. Поняття та особливості взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами щодо протидії легалізації злочинних доходів. *Правові горизонти*. 2020. №22. С. 82–86
6. Матусовский Г. А. Основы взаимодействия и информационного обеспечения в методике расследования преступлений. *Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений: учеб. для студ. юрид.вузов и ф-тов; под. ред. проф. В. Ю. Шепитько*. Харків: Одиссей, 2001. С. 226–229
7. Тищенко С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3. С. 101–106
8. Степанюк Р. Л., Заяць Д. Д. Взаємодія під час досудового розслідування економічних злочинів. *Форум права*. 2014. № 1. С. 460–465.
9. Лисенко В. В. Ситуації, що складаються на момент відкриття кримінального провадження щодо легалізації доходів злочинного походження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. № 3 (87). С. 280–290. DOI <https://doi.org/10.33766/2524-0323.87.280-290>.

10. Про Бюро економічної безпеки України: проєкт Закону України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/II02583A> (дата звернення 06.09.2021).
11. Резнік О. М. Бондаренко О. С. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3 С. 133–139. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.21>,
12. Рубцов И. В. Анализ структуры и динамики экономической преступности. *Вестник Академии экономической безопасности МВД России*. 2009. № 3. С. 53–65.
13. Безруков А. В. Взаимодействие органов внутренних дел с другими органами публичной власти в сфере обеспечения правопорядка. *Проблемы правоохранительной деятельности*. 2016. № 4. С. 117–122
14. Баранов Р. О. Формування та реалізація державної політики запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом: дис. ... канд. наук з державного управління: 25.00.02. Національна академія державного управління при президентіві України. 2018. 313 с.
15. Surendran Sundarakani & M. Ramasamy. *Jurnal Teknologi. Social Sciences*. 2013. № 64. P. 93–96.
16. Svetlana Nikoloska and Ivica Simonovski. Role of banks as entity in the system for prevention of money laundering in the Macedonia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2012. № 44. P. 453 – 459.
17. Bushra Al-Mashhadani. The Role of the Internal Control System in Combating Money Laundry Phenomena – Applied Research in a Sample of Private Banks in Iraq. *The magazine of Economics & Administration*. 2012. № 93. URL: <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=66805/>. (дата звернення 06.12.2021).
18. Prevention of criminal use of the banking system fix the purpose of money-laundering. Basel Committee, 1988. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbsc137.pdf>.
19. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.

20. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 р. // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948.

21. Эффективное межведомственное сотрудничество в области борьбы с налоговыми и другими финансовыми преступлениями. OECD, 2012. 101 с.

22. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.

23. Стебляк А. В. Обмін інформацією як основна форма координації діяльності правоохоронних органів з фінансовими установами під час їх взаємодії у сфері протидії легалізації злочинних доходів. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Вип. 1 (26). С. 177–180.

24. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму: монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. 140 с.

25. Steven M. D'Antuono. Combating Money Laundering and Other Forms of Illicit Finance: Regulator and Law Enforcement Perspectives on Reform. 2018. URL: <https://www.banking.senate.gov/imo/media/doc/D'Antuono%20Testimony%2011-29-18.pdf>. (дата звернення 06.12.2021).

26. Черникова Л. И., Заернюк В. М. Роль банковского сектора в борьбе с отмыванием денег: отечественный и зарубежный опыт. Национальные интересы: приоритеты и безопасность. 2012. № 18 (159). С. 46–54.

27. Горюкова О. В. Основы финансового мониторинга в кредитных организациях: учебн. пособие для магистрантов по направлению подготовки 080300 «Финансы и кредит». М.: Директ-Медиа, 2014. 212 с.

28. Шостко О. Ю. Зарубіжний досвід протидії організованій злочинності у сфері економіки. Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у

Вашингтоні. Вип. 3. Харків: Харківський Центр по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні, 2002. С. 177–195.

29. Gilles Favarel-Garrigues, Thierry Godefroy, Pierre Lascoumes. Reluctant partners? Banks in the fight against money laundering and terrorism financing in France. *Security Dialogue*. 2011. № 42(2). 179–196.

30. Antoinette Verhage. Great expectations but little evidence: policing money laundering. *International Journal of Sociology and Social Policy*. 2017. Vol. 37 (7/8). 477–490.

31. Золотарев Е. В. Совершенствование системы противодействия легализации преступных доходов и механизмов контроля в кредитных организациях: дис. ... канд. эконом. наук: 08.00.10. Москва: Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации, 2014. 193 с.

32. Антикоррупционные реформы в Узбекистане. 4-й раунд мониторинга в рамках Стамбульского плана действий по борьбе с коррупцией. OECD, 2019. 324 с.

33. Задержка финансовых операций и мониторинг банковских счетов. MONEYVAL, 2013. 80 с.

34. Тридід О., Орехова К. Закордонний досвід моніторингу банківських рахунків. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 11. С. 52–58.

35. Дем'янчук В. А. Шляхи удосконалення рівня взаємодії між суб'єктами запобігання та протидії корупції в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 97–102.

36. ГБР завершило расследовать эпизод вблизи САП: подозревают работников НАБУ. Слово і діло: веб-сайт. URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/08/13/novost/pravo/gbr-zavershilo-rassledovat-epizod-vblizi-sap-podozrevayut-rabotnikov-nabu> (дата звернення 06.09.2021/

37. Муляр Г., Ховпун О. Взаємодія антикорупційних органів України під час розслідування кримінальних проваджень. *Вісник АПСВТ*. 2019. № 5. С. 56–65.

38. Савченко А., Клименко О. Питання національної моделі спеціальних антикорупційних органів. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 136–146.

39. Назар Ю. С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 160 с.

40. Sat D. M., Krylov G. O., Bezverbnyi K. E., Kasatkin A. B., Korney I. A. Investigation of money laundering methods through cryptocurrency. Journal of Theoretical and Applied Information Technology. 2016. Vol. 83. No. 2. P. 244–254.

41. Reznik O., Danylevska Y., Steblianko A., Chekmarova I., Karelin V. Current Status and Prospects of Anti-Money Laundering in Digital Economy. REICE: Revista Electrónica de Investigación en Ciencias Económicas. 2020. Vol. 8. No. 15